

Redd Barna

**«FOR DET ER NOE MED AT ALLE
BØR KUNNE STÅ I DET.»**

Læreres perspektiver på helhetlig
seksualitetsundervisning i skolen

Rapport, februar 2025

INNHold

FORORD	3
SAMMENDRAG	4
INNLEDNING	5
Bakgrunn	5
Definisjoner	6
METODE	7
HOVEDDEL	8
Lærernes erfaringer og innspill	8
Seksualitetsundervisning i praksis	8
Behovet for seksualitetsundervisning i skolen	9
Kjønn og seksualitet i lærerutdanningen	11
Personlig engasjement hos lærere	12
Ferdigheter og kompetanse lærere trenger	14
Hva kan stå i veien for god seksualitetsundervisning	14
Erfaringer med Kunnskapsløftet 2020	15
Lærernes forslag til tiltak	18
Styrket og relevant lærerutdanning	18
Tydeligere krav fra utdanningsmyndighetene	19
Støtte fra ledelse og skole	20
Organisasjoner og lærerorganisasjon	22
REDD BARNAS ANBEFALINGER	26
LITTERATUR	28

OM PROSJEKTET:

«HELHETLIG SEKSUALITETSUNDERVISNING PÅ TIMEPLANEN I LÆRERUTDANNINGENE»

Redd Barna har i perioden fra 2020-2025 drevet et prosjekt for å bidra til at dagens lærerstudenter får den kompetansen og de ferdighetene de trenger på sin lærerutdanning, slik at de som lærere vil kunne gi god, helhetlig seksualitetsundervisning til sine elever.

Et viktig aspekt ved prosjektet har også vært samarbeid med de ansvarlige for lærerutdanningene på hvert enkelt studiested og forankring og videreføring av undervisningen. Det har vært sentralt å lytte til studentenes innspill og behov knyttet til seksualitetsundervisning, som ble oppsummert i Redd Barna-notatet, «*Hvordan forventer de at man skal ta dette på strak arm uten opplæring? Lærerstudenters perspektiver på seksualitetsundervisning*» fra 2023. Prosjektet har vært ledet av prosjektleder Marianne Støle-Nilsen. Margrete Wiede Aasland var del av prosjektet i perioden 2020-2021. Prosjektet er finansiert av Helsedirektoratet.

FORORD

Hensikten med denne rapporten er å synliggjøre læreres perspektiver på seksualitetsundervisning i skolen. Mener lærere selv at læreplanverket som ble innført i 2020 har bidratt til at temaet har fått økt prioritet, og hva kan være egnede tiltak for å styrke helhetlig seksualitetsundervisning i skolen?

Barnekonvensjonen fastslår at alle barn har rett til en trygg oppvekst uten seksuelle overgrep. Likevel opplever mange barn og ungdom uønsket seksuell oppmerksomhet, trakassering og seksuelle overgrep. NOVAs omfangsstudie om vold og overgrep blant barn og ungdom i perioden fra 2007-2023, viser at en av fire har opplevd seksuell vold i oppveksten. Mange av overgrepene skjer mellom jevnaldrende, og begås av en person barnet kjenner fra før.

Barn og unge selv etterlyser mer kunnskap om kropp, seksualitet og grensesetting, og gir uttrykk for at seksualitetsundervisningen i skolen er mangelfull og ikke bra nok. Unge har behov for bedre å kunne skille mellom sunn og skadelig seksualitet, få bedre forståelse av hva samtykke innebærer i praksis, og få kjennskap til sine egne rettigheter. Viktigheten av å satse på å gi alle barn og unge seksualitetsundervisning, blir særlig vektlagt i Voldtekstutvalgets anbefalinger fra 2024 om hvordan vi som samfunn bedre kan forebygge voldtekt.

«Og så er det jo dette i bunn og grunn et ledelsesansvar. Hvis elevene opplever at seksualundervisningen i skolen ikke er god nok, så må ledelsen kvalitetssikre det. Sørge for å sette av tid, og da si at "så rydder vi timeplanen, da". (...) Og så må man også da, som lærer, være villig til å ha dette profesjonsfelleskapet.»

- Lærer ungdomsskole

Denne rapporten gir læreres perspektiver på hvordan vi kan bidra til å styrke seksualitetsundervisning i skolen, og spesielt hva skole- og utdanningssektoren kan gjøre lokalt og nasjonalt for å sikre at alle elever får seksualitetsundervisning i tråd med læreplanen, og retten til en trygg skolehverdag. Rapporten inngår som en del av Redd Barnas prosjekt, Helhetlig seksualitetsundervisning på timeplanen i lærerutdanningene, som vektlegger lærerutdanningenes arbeid. Prosjektet er finansiert av Helsedirektoratet.

Redd Barna takker lærere som har stilt opp, og andre informanter fra organisasjoner og fagmiljøer som har bidratt til verdifulle innspill til rapporten, og til Marianne Støle-Nilsen som har skrevet rapporten.

Dette er kunnskap som forplikter!

God lesning.
Hilsen Redd Barna

«Gi dem en trygghet på egen kropp, egne grenser. Og da må de kjenne egne grenser, og kjenne og forstå hva sex er. Hva sex innebærer, rett og slett. Av følelser, og av gode ting og av vanskelige ting. Og der mener jeg at vi ... vi treffer de tross alt lenger enn foreldrene mye. Og vi ser de hver dag. Så jeg synes at vi har en veldig viktig jobb å gjøre der, da.»

- Lærer ungdomsskole

SAMMENDRAG

Bakgrunnen for denne rapporten er at vi vet hvor viktig skolens seksualitetsundervisning er for elevene, samtidig som vi vet at kvalitet og omfang av seksualitetsundervisningen varierer stort. Med nytt læreplanverk fra 2020 (LK20), skal lærerne i teorien undervise mer om kjønn og seksualitet enn tidligere. Den foreløpige kartleggingen som fins av dagens seksualitetsundervisning i skolen indikerer derimot at lite har endret seg.

Redd Barna har intervjuet lærere som arbeider i skolen i dag for å høre deres perspektiver på behovene for seksualitetsundervisning, hvordan seksualitetsundervisningen praktiseres i dag, i hvilken grad nytt læreplanverk har påvirket praksis, og hva de mener er nødvendige tiltak for å sikre at alle elever får god, helhetlig seksualitetsundervisning i skolen.

Vi har intervjuet ti lærere, samt samlet inn delvis kvantitative og delvis kvalitative data i et spørreskjema, hvor 42 lærere har svart.

Funnene indikerer at lærerne mener behovet for seksualitetsundervisning er stort, og ikke følges tilstrekkelig opp i praksis. Lærerne mener nytt læreplanverk i liten grad har endret praksis. Lærerne ønsker seg mer kompetanse, både i lærerutdanningene og i kollegiet, og mer støtte fra skoleledelsen og utdanningsmyndighetene.

ERFARINGER OG INNSPILL

- Elevenes behov for helhetlig seksualitetsundervisning er store.
- Lærerne ønsker tilgang til relevante og oppdaterte undervisningsressurser til bruk i seksualitetsundervisningen.
- Nye læreplaner åpner for mer seksualitetsundervisning, men beskrivelsene er for vage til å forplikte i særlig grad.
- Det er for lite tverrfaglig samarbeid på skolene, spesielt om seksualitetsundervisningen.
- Lærerne har i liten grad hatt noe om kjønn og seksualitet i egen utdanning, og mener at temaet er viktig på lærerutdanningene.
- Skolens seksualitetsundervisning bør bli mer systematisk.
- Skoleledelsen og utdanningsmyndighetene bør legge bedre til rette for, og stille tydeligere krav til, skolens seksualitetsundervisning.
- Skoleledelsens rolle og profesjonsfellesskap blant lærerne trekkes frem som viktige suksessfaktorer for systematisk, helhetlig seksualitetsundervisningspraksis.

REDD BARNAS ANBEFALINGER:

- 1 Alle lærerutdanninger må sikre at lærerstudenter får tilstrekkelig kompetanse i helhetlig seksualitetsundervisning.
- 2 Skoleledelsen må selv være tydelig, stille tydelige krav til at alle elever får helhetlig seksualitetsundervisning, samt sørge for tid til samarbeid og at nødvendige ressurser er tilgjengelige.
- 3 Utdanningsmyndighetene må være tydelige, stille tydelige krav til at alle elever får helhetlig seksualitetsundervisning og bistå med ressurser til både pedagogisk utviklingsarbeid, samt oppdaterte, relevante læringsressurser for undervisning om kjønn og seksualitet.

INNLEDNING

BAKGRUNN

Å sikre at alle barn og unge får alderstilpasset og helhetlig seksualitetsundervisning i skolen anses som en del av løsningen på mange store samfunnsproblemer. Eksempler på dette finner vi i UngVold-rapporten om unge og seksuell vold¹⁹, i Voldtekstutvalgets NOU²⁰, i rapporten «Dobbel tabu», om barn og unge som bryter med normene for kjønn og seksualitet og er utsatt for vold og seksuelle overgrep²¹, og i en forskningsrapport om unge og seksuell vold i nære relasjoner²². Alle de nevnte fremhever skolens seksualitetsundervisning som et viktig tiltak. I regjeringens strategi for seksuell helse oppsummeres det slik: «Riktig kunnskap om seksualitet og seksuell helse fører til at ungdom debuterer senere, er flinkere til å bruke prevensjon og utvikler et positivt forhold til egen seksualitet og intimitet»²³.

Med nytt læreplanverk fra 2020 (LK2020) skal lærere i teorien undervise mer omfattende om kjønn og seksualitet, spesielt i forbindelse med det nye tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring. I læreplanverket finner vi mye både i teksten om fagene og i selve kompetansemålene som knyttes til helhetlig seksualitetsundervisning. Mest fremtredende er tematikken i fagene naturfag, samfunnsfag/samfunnskunnskap og KRLE / religion og etikk, men også i fag som norsk, engelsk og kroppsøving. I tillegg er

overordnet del gjeldende for alle fag i skolen, hvor skolens verdigrunnlag også beskriver aktuell tematikk. Opplæringsloven²⁴ skal sikre elevene et trygt og godt skolemiljø, og at skolen jobber forebyggende mot mobbing og trakassering. Helhetlig seksualitetsundervisning er altså nedfelt i læreplaner og andre styrende dokumenter for skolen.

Likevel vet vi at skolens seksualitetsundervisning varierer for mye i kvalitet og omfang.²⁵ Både elever og lærere svarer i kartlegginger fra de siste årene at de både har for lite seksualitetsundervisning og at kvaliteten ikke oppleves god nok. I Sex og samfunnsundersøkelse fra 2022²⁶, svarer f.eks. nesten hver femte elev at de har hatt mindre enn én time seksualitetsundervisning på skolen. Noen mulige svar på hvorfor det er slik har vi allerede, knyttet til læreres kompetanse om tematikken.

I 2023 publiserte Redd Barna en rapport om lærerstudenters perspektiver på seksualitetsundervisning²⁷, hvor vi fant at de fleste lærerstudenter mener at de i sine lærerutdanninger ikke får nok kompetanse om kjønn, seksualitet og seksualitetsundervisning. Sex og samfunnsundersøkelse²⁸ viser at kun 12 % av de spurte lærerne mente at de fikk kunnskap om seksualitetsundervisning i sin utdanning. 70 % av utvalget mente at for å forbedre skolens seksualitetsundervisning bør kunnskap om og

19) Frøyland, L. R, Lid, S., Schwencke, E. O. & Stefansen, K. (2023). *Vold og overgrep mot barn og unge. Omfang og utviklingstrekk 2007-2023. NOVA Rapport 11/23* (oda.oslomet.no)

20) NOU 2024: 4 (2024) *Voldtekt – et uløst samfunnsproblem*. Oslo: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon. Teknisk redaksjon.

21) Mathisen, S. (2024). *Dobbel tabu. Erfaringer med vold og seksuelle overgrep blant barn og unge som bryter med normene for kjønn og seksualitet*. Rapport. Likestillingscenteret.

22) Øverlien, C., Kruse, A. E., Helseth, H., Korkmaz, S., Todd-Kvam, M., Haugen, L. A., Dullum, J. V., Skyberg, L. F., Gullvik, O. S., (2024). "Nesten innafor": Seksuell vold og krenkelser i unges nære relasjoner

23) Helse- og omsorgsdepartementet (2017). *Snakk om det! Strategi for seksuell helse (2017-2020)*. s. 1

24) https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2023-06-09-30/KAPITTEL_4-3#§12-2

25) Hind, R. (2018). *Evaluering av undervisning om seksualitet i grunnskolen*. Rapport. Kantar TNS. Sex og samfunn (2022).

Seksualitetsundervisning i skolen. En kartlegging av elevers og læreres erfaringer og ønsker. Rapport. Støle-Nilsen, M. (2022).

Helhetlig seksualitetsundervisning i skolen. En innføring for lærerstudenter. Universitetsforlaget.

26) Sex og samfunn (2022). *Seksualitetsundervisning i skolen. En kartlegging av elevers og læreres erfaringer og ønsker*. Rapport.

27) Redd Barna (2023). «Hvordan forventer de at vi skal ta dette på strak arm, uten opplæring?» *Lærerstudenters perspektiver på seksualitetsundervisning*. Rapport.

28) Sex og samfunn (2022). *Seksualitetsundervisning i skolen. En kartlegging av elevers og læreres erfaringer og ønsker*. Rapport.

formidling av seksualitet som tema være en del av lærerutdanningen (ibid.). I en undersøkelse utført på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet og Helsedirektoratet i 2018²⁹, kom det frem at selv om en del lærere mener de selv har kompetanse i seksualitetsundervisning, anser de det likevel ikke som sitt ansvar.

Når vi i Redd Barna har snakket med politikere om behov for tiltak for å styrke skolens seksualitetsundervisning, har tilbakemeldingen ofte vært at «læreplanene må få virke» og at læreplanene i seg selv skal bidra til mer og bedre seksualitetsundervisning³⁰. Erfaringene fra iverksettingen av Kunnskapsløftet 2006 viste derimot at det tok mange år før skolene endret praksis og at flere tiltak var nødvendige for å skape endring. Seksualitetsundervisning var på plass i læreplanene fra 2006 i bl.a. samfunnsfag, KRLE og naturfag. Likevel har både lærere og elever meldt om mangelfull og fraværende seksualitetsundervisning i alle årene etter^{31,32}.

Nå er vi i 2025, og nytt læreplanverk har vært i bruk i nærmere fem år. Læreplanene er krevende å tolke, og det er rom for ulik praksis basert på hva som står der. Derfor ønsket vi nå å høre med lærerne selv: Hvordan fungerer skolens seksualitetsundervisning i praksis i dag og svarer den på elevenes behov? Har nytt læreplanverk bidratt til endring? Vi ønsket også å høre hva lærerne selv mente var nødvendige tiltak for å styrke seksualitetsundervisningen.

DEFINISJONER

Vi benytter UNESCOs definisjon av helhetlig seksualitetsundervisning, som også ligger til grunn for Helsedirektoratets arbeid³³:

«Helhetlig seksualitetsundervisning (comprehensive sexuality education) er en læreplanbasert prosess av undervisning og læring om de kognitive, emosjonelle, fysiske og sosiale aspektene av seksualitet. Formålet er å utstyre barn og unge med kunnskap, ferdigheter, holdninger og verdier som vil gjøre dem i stand til å:

- Realisere sin helse, velvære og verdighet
- Utvikle respektfulle sosiale og seksuelle relasjoner
- Vurdere hvordan deres valg påvirker egen og andres livskvalitet
- Forstå og sikre beskyttelse av sine rettigheter gjennom hele sitt liv»

Helhetlig seksualitetsundervisning i skolen handler ikke bare om de timene hvor lærere setter seksualitetsundervisning på timeplanen og forbereder seg knyttet til læreplanene, lærestoff, metoder og arbeidsplan, gjerne i et tverrfaglig samarbeid. Dette er den planlagte seksualitetsundervisningen³⁴. Helhetlig seksualitetsundervisning handler også om den spontane seksualitetsundervisningen, som oppstår grunnet en situasjon i klasserommet, fordi elevene spør om noe, eller fordi læreren får en idé som de benytter (relativt) spontant. I tillegg har vi den indirekte seksualitetsundervisningen, som handler om hvordan læreren møter elevene i det daglige, hvilket lærestoff og eksempler de benytter, og hvordan de generelt fremstår som rollemodeller for sine elever (ibid.). Når vi skal se på læreres perspektiver på skolens seksualitetsundervisning, er dette en grunnforståelse som er viktig å ha med i lesningen.

29) Hind, R. (2018). *Evaluering av undervisning om seksualitet i grunnskolen*. Rapport. Kantar TNS.

30) Se eksempel på live stream fra 28. mars 2023 [her](#)

31) Hind, R. (2018). *Evaluering av undervisning om seksualitet i grunnskolen*. Rapport. Kantar TNS.

32) Sex og samfunn (2022). *Seksualitetsundervisning i skolen*. En kartlegging av elevers og læreres erfaringer og ønsker. Rapport.

33) UNESCO (2018). *Revidert veileder for seksualitetsundervisning*, s. 16

34) Støle-Nilsen, M. (2022). *Helhetlig seksualitetsundervisning i skolen*. En innføring for lærerstudenter. Universitetsforlaget.

METODE

DATAGRUNNLAG:

- 42 lærere har svart på en anonym spørreundersøkelse.
- Ti kvalitative personlige intervjuer.
- Alle lærerne i utvalget jobber i skolen i dag, og er fordelt på ulike kjønn, aldre og klassetrinn fra hele grunnopplæringen.
- Det er geografisk spredning i utvalget, og både by og land er representert.
- Uttalelser fra relevante fagmiljøer og organisasjoner

I 2023 og 2024 delte vi en anonym spørreundersøkelse med alle lærere som jobber i skolen i dag som målgruppe. Vi delte denne via Redd Barnas nyhetsbrev, Rosa kompetanse skoles lærernettsverk og egne nettverk. Vi fikk 42 svar. Disse lærerne kunne også melde seg til personlig intervju via undersøkelsen, i tillegg til at noen ble rekruttert direkte til intervju.

Vi har gjennomført personlige intervjuer med totalt ti lærere. Fra disse intervjuene ble det transkribert fra lydopptak etter gjennomføring. Lærerne hadde samtykket til opptak, og opptakene ble slettet etter transkribering. Lærerne har videre samtykket til at svarene kan gjengis anonymt i denne rapporten.

Utvalget er lite og ikke representativt, i tillegg til at det ofte er lærere med et engasjement for tematikken som velger å svare på spørreundersøkelser og stille til intervju. Dermed blir materialet først og fremst et innblikk i hvilke tanker lærere som har et visst engasjement for skolens seksualitetsundervisning kan ha om temaet.

«Vi har jo fått beskjed om at vi skal undervise i alle disse kjønnene og alt mulig, som jeg selvfølgelig er enig i. Men det er jo veldig kjekt å si det at ja, det skal undervises i, men hvor er kursingen? Hvor er ressursene? Hvor er liksom å ta temaet på alvor?»

- Lærer barneskole

«Det tror jeg hadde hjulpet mye hvis alle hadde en tydelig rektor og ledelse som sa at ... Sånn gjør vi det på min skole, vi følger reglene og vi følger læreplanen. Og hvis du har et problem med det, så må du ta det opp med Utdanningsdirektoratet og ikke med læreren din. Så det hjelper mye.»

- Lærer ungdomsskole

«Ja, at det må inn i lærerutdanninga som vi snakka om. Men også så er det jo folk som har tatt utdanning for 37 år siden, som ... Vi må vel ha en oppfriskning i hele kollegiet. Og det kan jo være både en generell del og en fagspesifikk del.»

- Lærer videregående skole

HOVEDDEL

LÆRERNES ERFARINGER OG INNSPILL

ERFARINGER OG INNSPILL

- Elevenes behov for helhetlig seksualitetsundervisning er store.
- Lærerne ønsker tilgang til relevante og oppdaterte undervisningsressurser til bruk i seksualitetsundervisningen.
- Nye læreplaner åpner for mer seksualitetsundervisning, men beskrivelsene er for vage til å forplikte i særlig grad.
- Det er for lite tverrfaglig samarbeid på skolene, spesielt om seksualitetsundervisningen.
- Lærerne har i liten grad hatt noe om kjønn og seksualitet i egen utdanning, og mener at temaet er viktig på lærerutdanningene.
- Skolens seksualitetsundervisning bør bli mer systematisk.
- Skoleledelsen og utdanningsmyndighetene bør legge bedre til rette for, og stille tydeligere krav til, skolens seksualitetsundervisning.
- Skoleledelsens rolle og profesjonsfellesskap blant lærerne trekkes frem som viktige suksessfaktorer for systematisk, helhetlig seksualitetsundervisningspraksis.

SEKSUALITETSUNDERVISNING I PRAKSIS

I Sex og samfunns undersøkelse fra 2022 sier kun 22 % av lærerne at de er fornøyde med seksualitetsundervisningen på egen skole. Vi finner en lignende tendens til at lærerne i vårt utvalg ikke er fornøyde. Lærerne som svarte på spørreundersøkelsen kunne rangere hvor fornøyde de var med egen skoles ivaretagelse av helhetlig seksualitetsundervisning fra 1-6, og gjennomsnittet her var 3,5. I de personlige intervjuene ser vi imidlertid at de som har en skoleledelse som legger til rette for seksualitetsundervisning er mer fornøyde med skolens praksis.

Det varierer om lærerne opplever at skoleledelsen er involvert og tilrettelegger for tverrfaglig seksualitetsundervisning. Flere savner en mer helhetlig tilnærming med flere lærere involvert.

«Ja, de [skoleledelsen] er involvert i den grad at de legger opp til at vi skal ha denne temauka hvert år. Uke 6 på niende trinn, det er som fast sexuke i uke seks. Og så legger de til rette ved at de gir oss planleggingstid, setter av møtetid til at vi får organisert det, for det er ganske mye som skal organiseres. (...) De lar jo oss få frie tøyler når det kommer til metodikk og hvordan vi skal utforme oppgavene og sånne ting, men de er veldig med på leken i det at de setter av tid og legger det inn i årshjulet. «Denne uka skal vi ha det.» - Lærer ungdomsskole

«Men det kunne jo vært fint for å få bedre helhetsforhold. Og litt mer tverrfaglig tilnærming til det. (...) Opplever jo at man er jo på en måte litt på hver sin tue sånn ... Rent fysisk, egentlig, på videregående.» - Lærer videregående skole

En av lærerne erfarer at skoleledelsen har tatt mer ansvar for seksualitetsundervisning enn med tidligere læreplan.

«Det var litt opp til hver enkelt dessverre. Ja, så det er satt mer i system i hvert fall. Og så har vi en flink sosiallærer og noen som følger dette videre.» - Lærer barneskole

Flere av lærerne synes det er viktig at det tverrfaglige samarbeidet om seksualitetsundervisningen, som gjerne skjer i uke seks i februar med bruk av undervisningsmateriellet Uke 6 fra organisasjonen Sex og Politikk, ikke blir det eneste som gjøres på temaet.

«Men litt tilbake til at det skal ikke bli en karnevaluke og en "happening". Det må jo være noe som gjennomsyrrer alt vi driver med. Ikke det at alt skal handle om seksualitet, men også at på en måte ... De perspektivene, vi må ikke

[Om bruk av anonyme spørsmål] «Hvis man da er usikker på hvordan ...Hva skal man undervise om, hvordan skal man til dels undervise om det? Så kan det jo kanskje være betryggende som lærer å ha på en måte ... ” Dette her er elevenes ønsker”.»

– Lærer videregående skole

glemme de i neste instans. Personlig så prøver jeg alltid, for man får ikke dekke alt i denne uka nødvendigvis.» – Lærer videregående skole

Mange av lærerne vektlegger elevmedvirkning i seksualitetsundervisningen, og at det er grunnleggende for praksis og hvordan undervisningen blir.

«Hvilke forventninger har de [til seksualitetsundervisningen], hva ønsker de? Å være i dialog med elevene, da. Det er jo kjempeviktig.»

– Lærer ungdomsskole

BEHOVET FOR SEKSUALITETS- UNDERVISNING I SKOLEN

Alle lærerne mente det var stort behov for seksualitetsundervisning i skolen. Da de ble spurt om hva de mente formålet med seksualitetsundervisningen i skolen er, trakk de fleste frem et helhetlig dannelsesperspektiv og en intensjon om at seksualitetsundervisningen skal være forebyggende mot overgrep og krenkelser.

«Man kan oppdage noe før, i hvert fall. Ikke at man kan stoppe noe, det tror jeg ikke læreren har så mye i sin makt. Men at man kan være årvåken på hvis en situasjon skal oppstå, hvor en elev kan trenge å snakke om noe av det her. Og det kan jo være veldig mye forskjellig.»

– Lærer videregående skole

«At skolen kan bistå i at eleven skal oppdage seg sjøl og hvordan seg sjøl er med andre. Ja. Det tror jeg det er mange foreldre som ikke nødvendigvis kan. Og så er det mange lærere som ikke kan det heller. (...) Og det tror jeg er viktigst fordi det tror jeg ville ført til at elevene har et bedre liv, da.» – Lærer videregående skole

I spørreundersøkelsen ble lærerne også spurt om elevenes behov for helhetlig seksualitetsundervisning. Noen av temaene som går igjen er kropp, utvikling, sex, kjønns- og seksualitetsmangfold, følelser, overgrep, samtykke, anatomi, grenser, pubertet og reproduksjon. Flere av respondentene skriver ulike formuleringer av «alt».

«Følelser, grenser, selvbilde, pubertet, anatomi, kjærlighet, kjønnsidentitet, porno»

«Det er alt mulig, med store forskjeller innenfor det mangfoldet av elever vi har. Jeg tror noe av det mest krevende er å skape rom for at alle får gi uttrykk for hva de lurer på, eller trenger å vite.»

«Samtykkeforståelse, fysisk kunnskap om kropp og seksuell helse, og beroligende om at de er normale. Svært mange tror de er abnormale, uvanlige eller syke fordi de har ulike fetisjer eller ikke ser ut som det de ser på nett. De vet ikke hva som er normalt, og er redde. Vi avdekker gjennom anonyme spørsmål.»

«Jeg opplever at enkelte elever i dag lærer en del om kropp og seksualitet på Internett, mens andre ikke er i nærheten av å undersøke selv. Hjemmene har overlatt mye av dette til skolen.»

«Alt om kropp, kjønn og seksualitet. Det er viktig at alle elever får mulighet til å stille spørsmål, og være trygge på at lærer kan/tør svare»

«Men det å se på sex som en ting som alle, i hvert fall de aller fleste, vil ha, skal ha ... Det er jo en veldig viktig del av menneskenes liv. Mye viktigere enn algebra. Faktisk. Og mye viktigere for å lykkes i sitt eget liv, at man har et godt seksualliv enn å kunne algebra. Det kan man jo ikke si i norsk skole, selvfølgelig, men i hvert fall så er det jo det.» – Lærer ungdomsskole

«Først og fremst fordi at det er ivaretagelse av eleven og som hele mennesker for at de skal faktisk yte i fagene. Det er vel det viktigste for meg.» – Lærer barneskole

«Det viktigste må jo være å ruste elevene til å ta gode valg for seg selv. Det viktigste må være å ruste elevene til å kunne fungere sammen med andre, også på dette planet, som gode mennesker. Og unngå at man for fremtiden fortsetter denne trenden med at en sjokkerende stor andel av kvinner og jenter har opplevd seksuelle overgrep. At gutter som har opplevd det, ikke tør å snakke om det. Vi må gjøre dem i stand til å ta bedre valg, så de ikke blir overgripere. Og for det andre tørre å sette klarere grenser og føle seg tryggere i det.» – Lærer ungdomsskole

Da vi i intervjuene kom inn på elevenes behov, var det mange eksempler på de hverdagslige situasjonene som åpner for en samtale som kommer inn på seksualitet og relasjoner, den spontane seksualitetsundervisningen.

«(...) en sånn diskusjon på huset som er litt interessant for, liksom hvor går grensen mellom vanlig nysgjerrighet mellom to på samme alder og det som ikke er egnet for barn i den alderen, sant?»

– Lærer barneskole

«De færreste har debutert seksuelt. De er på utforskningsstadiet, og det er der vi må møte dem. Hva er normalt at du utforsker? Hva er normalt å føle? Hva er "normalt"? Hva er godt for deg? Hva skal til? Hva vil du? Og ta ned forventningspress.»

– Lærer ungdomsskole

«Lavterskel er nok nøkkelordet, tror jeg. Og kanskje spesielt de ... Min erfaring er jo at ofte de som ... De som har mest spørsmål og mest behov for å snakke med deg, det er ofte de tøffeste. Og tøffingen på TIP, han rekker ikke opp hånden og spør om homofili i auditoriet når alle de andre gutta boys sitter rundt han. Men han våger gjerne å spørre deg litt forsiktig i kantina. Eller ute på benken, eller et eller annet. De der uformelle møteplassene tror jeg er ufattelig viktige for å etablere et litt sånn sunt forhold til det.» – Lærer videregående skole

Lærerne er også opptatte av at mange elever ikke får noen informasjon om temaene hjemme, og gjerne ikke har noen andre voksne å snakke med om det.

«Enorme behov. I vårt område så er dette tabu å snakke om hjemme. Jeg opplever i stor grad, for vi er jo da en [skole med mange minoritets-elever], og jeg opplever i stor grad at elevene aldri har hørt noen ting om noe av dette hjemme. Noen av dem har fått snike seg til å se litt porno, men flesteparten blir dypt sjokkert. Et par foreldre har også vært veldig kritiske til at ungene deres skal få denne opplæringen. Så elevene har veldig store behov for absolutt alt.» – Lærer ungdomsskole

Lærerne opplever at elevene trenger at skolen er motvekt til dårlig innflytelse fra sosiale medier, influencere, porno og i noen grad også foresatte.

«Det her med at guttene begynner tidlig med porno og sånn sant med fri tilgang til nett og sånn, og så har de noen idoler som er ikke så bra, Andrew Tate og alle disse her. Og det kan jeg også si, at en annen ting som er en negativ trend er det her. Jeg synes de blir yngre og yngre med å ha motforestillinger til homofili og pride og trans, og alle disse tingene her. Det er tidlig at de begynner å demonstrere mot det altså. Jeg hadde en elev for to år siden som satt i syvende klasse, og kunne ikke garantere at han ikke kom til å gå til angrep på Pride-toget liksom.» - Lærer barneskole

At elevene lærer hva som er vanlig og blir kjent med egen kropp og egne følelser og grenser anses som sentralt i seksualitetsundervisningen. Lærerne ønsker at elevene skal kjenne seg trygge.

«Og kanskje derfor også på en måte litt tilbake til å karikere at jeg aldri har tredd kondom på en banan med elevene, men jeg har snakka mye om hvor viktig det er å være bevisst sin egen rolle til å respektere andres egne grenser. Og oppføre seg med normal folkeskikk. Og viktigheten av å sørge for at dette blir en positiv opplevelse for alle involverte. At det kommer ut fra et engasjement rundt at alle skal respektere hverandre og få positive, trygge opplevelser alene og sammen.»
- Lærer videregående skole

KJØNN OG SEKSUALITET I LÆRER- UTDANNINGEN

I Redd Barna-notatet om lærerstudenters perspektiver på seksualitetsundervisning fra 2023³⁵, viste vi til funn av at de fleste lærerstudentene ønsket mer om seksualitetsundervisning, og mente at det var viktig at de fikk kompetanse om temaet i sin utdanning. Dette finner vi også her når vi har snakket med lærere som jobber i skolen i dag. I spørreundersøkelsen for lærere ble informantene spurt om de hadde hatt noe tematikk som kan knyttes til helhetlig seksualitetsundervisning på sin lærerutdanning. På dette svarte 26 nei, 13 ja, og tre svarte at de var usikre. På spørsmål om

det var noe de som student gjerne skulle hatt (mer) undervisning om knyttet til helhetlig seksualitetsundervisning, svarte de mange ulike temaer, mens mange svarte «alt», fordi de ikke hadde hatt noen form for undervisning om tematikken.

«Ja, for dette feltet er i bevegelse/utvikling. Ofte kan elever mer enn læreren.»

«Enda mer om seksualitet og seksualundervisning. Hvordan undervise i det, hvordan skape et trygt og inkluderende klassemiljø etc., og hvordan imøtekomme de som har opplevd seksuelt misbruk og voldtekt.»

«Hvordan jobbe helhetlig/aldersadekvat fra starten av skoleløpet. Elever viser seksualisert adferd (på naturlige, men også uheldige måter). Alle som møter elever bør være forberedt på å møte det på en profesjonell måte.»

«Undervisning om viktigheten av å være åpen for å ta imot og snakke om alt innenfor dette temaet som elever snakker om og lurar. Det vanskelige for en lærer er jo når det kommer til alt det a-typiske. Hvordan skal man forklare alt som ikke en selv helt skjønner? Man er usikker på hvordan forklare uten å virke støtende.»

«Temaet må bli obligatorisk i lærerutdanningen, det bør løftes opp som et tema i alle fag man skal undervise i, og tydeliggjøre at ansvaret ligger på alle i skolen og ikke bare noen "ildsjeler" eller noen som er mer frimodige.»

35) Redd Barna (2023). «Hvordan forventer de at vi skal ta dette på strak arm, uten opplæring?» Lærerstudenters perspektiver på seksualitetsundervisning. Rapport.

Det var også veldig få av lærerne fra de personlige intervjuene som har hatt noe særlig tematikk knyttet til helhetlig seksualitetsundervisning i sine egne lærerutdanninger.

«Noen eldre lærere jeg har møtt som er filologer, har jo hatt et inntrykk av at seksualitetsundervisning ikke er deres bord. Seksualitetsundervisning er naturfag, da lærer de om sykdommer og kondomer og graviditet. Og så er vi ferdig. Noen av de litt eldre lærerne har jo vært der. Det klare formålet med å gi dette som felles i lærerutdanningen må jo være at alle forstår at det er tverrfaglig, og at det er et samfunnsoppdrag som vi alle skal ta del i, mer enn en fagbasert greie vi må gjøre på jobben.»
– Lærer ungdomsskole

En av lærerne hadde en temadag om seksualitet i sin lektorutdanning.

«Jeg husker at det var ganske bra, og at det var mange som uttrykte: Endelig lærer vi om det her.» – Lærer videregående

En annen måte lærerne kunne ha fått kunnskap om seksualitetsundervisning, er deres egen skolegang. Det er derimot ingen av lærerne i utvalget som har vært fornøyde med seksualitetsundervisningen de fikk da de selv var elever heller.

«Ekstremt mangelfull, da, altså det var jo bare sånn ser en jente ut og sånn ser en gutt ut. Og så var vi på en måte ferdig.» – Lærer barneskole

«Og det er jo det som jeg sjøl i ettertid reagerer på. At når vi hadde denne undervisninga på barne- og ungdomsskolen, så ble det gjennomført nesten omtrent, skulle jeg si, i regi av den lokale menigheten. At det er liksom sånn at du har med å forholde deg til her ja, nå skal dere ha seksualundervisning, men du har med å forholde deg til det som står i Bibelen. Nåde deg hvis ikke.» – Lærer videregående skole

I den anonyme spørreundersøkelsen, stilte vi spørsmålet «Syns du alle lærerstudenter bør lære om helhetlig seksualitetsundervisning i løpet av studiet?» 41 av de 42 respondentene svarte da ja. De fikk også mulighet til å svare på et oppfølgingsspørsmål om hvorfor de mente det og her kunne de velge flere (antall som valgte svaralternativet i parentes):

- Lærere må kunne møte hele mangfoldet av elever på en god måte. (39/41)
- Elevene må få kunnskap til å ivareta sin seksuelle helse, ta gode valg og leve gode liv. (36/41)
- Skolen må bidra til forebygging av seksuelle overgrep og krenkelser. (35/41)
- Elevene må få kunnskap om kjønns- og seksualitetsmangfold. (33/41)
- Lærere må kunne følge opp elever som er utsatt for seksuelle overgrep og krenkelser. (31/41)
- Lærere trenger den kunnskapen for å skape og opprettholde et godt psykososialt miljø. (28/41)
- Seksualitetsundervisning er en del av allmenndanningen vi jobber med i skolen. (27/41)
- Lærere trenger den kunnskapen for å forebygge identitetsbasert mobbing. (27/41)
- Lærere må undervise etter læreplanene og seksualitetsundervisning har mye plass der. (22/41)

PERSONLIG ENGASJEMENT HOS LÆRERE

Selv om få av lærerne har fått tilstrekkelig opplæring om kjønn og seksualitet i sine lærerutdanninger, har de fleste av lærerne som stilte til personlig intervju et engasjement for skolens seksualitetsundervisning. Da de ble spurt hvor de trodde engasjementet kom fra, var det mange som trakk frem egne negative erfaringer og at de ønsket at deres elever skulle få det bedre. Det gjaldt både å ha det bedre ved å bli møtt på sin undring og sine

spørsmål, men også på å få kunnskapen til å leve bedre liv.

Intervjuene viser videre at lærernes personlige engasjement også til dels styrer tematikken de tenker er viktig innenfor helhetlig seksualitetsundervisning. For eksempel førte egne negative erfaringer knyttet til manglende kunnskap om kjønns- og seksualitetsmangfold til vektlegging av den tematikken. Mens andre lærere med negative erfaringer knyttet til grensesetting og samtykke, vektla den tematikken.

«Det er jo elever som har spurt meg rett ut: "Hvorfor gjør jeg dette her?" Altså "Hvorfor sier jeg noe?" og så videre. Og da sier jeg det rett ut, at for min del så handler det om nettopp det. Det handler om at jeg vil at elevene skal ha den informasjonen. Som jeg ikke fikk, og en bedre ... altså ha muligheten til å finne ut av ting litt tidligere enn det jeg gjorde, rett og slett. Og det sier jeg jo rett til elevene at jeg hadde nok funnet ut av ting mye tidligere på en helt annen måte hadde jeg hatt den informasjonen i dag. Fått den informasjonen som jeg har i dag da jeg var 14-15. Rett og slett.» - *Lærer videregående skole*

«Og jeg har satt meg godt inn i seksualitetsundervisning fordi jeg synes at unger skal slippe å gå gjennom det som jeg gikk gjennom da jeg var yngre. Du kan kalle det litt egoistisk, men det er så enkelt som at jeg baserer meg på egne erfaringer. Jeg er jo en vanlig person med vanlige erfaringer. Jeg skulle ønske at neste generasjon kunne ha det bedre.»

- *Lærer ungdomsskole*

Manglende seksualitetsundervisning som ung og elev, og som lærerstudent, kan altså likevel føre til at lærerne sørger for å undervise om dette selv, men tematikken kan bli litt vilkårlig. Det viser behovet for kompetanse om seksualitetsundervisning i lærerutdanningene, slik at dette blir en del av profesjonen.

Som vist i resultatene fra spørreundersøkelsen over, vektla lærerne kompetanse om kjønn og seksualitet i lærerutdanningene som viktig for de daglige møtene med elevene, mens det å følge opp læreplanene var underordnet.

«Det er fordi jeg har følt nok på skam. Jeg tror jeg har funnet ut at det er fordi jeg ikke fikk gå med noen ting til noen. Og hvis jeg kom med noen ting til noen, så skulle det ikke snakkes om. (...) Da var det en fjerdeklassing. (...) Han var så nysgjerrig på det som gjorde godt for kroppen, og hva som var lov og ikke lov. Så sa jeg at dette kan vi prate om vi to. Da ville jeg gi han alt det jeg aldri hadde fått.»

- *Lærer barneskole*

Denne tendensen ser vi også i svarene på spørsmålet om lærerne opplever helhetlig seksualitetsundervisning som relevant. Da de ble spurt om de opplevde helhetlig seksualitetsundervisning som relevant for sine undervisningsfag var det litt færre som vurderte det relevant, enn da de ble spurt om det er relevant for deres daglige jobb som lærer. Den samme tendensen finner vi hos lærerne i de personlige intervjuene.

«Nå skulle vi i teorien ha jobba med mellomkrigstiden, men det kan vi ta etter påske eller etter vinterferien, fordi akkurat nå er det viktigere at vi diskuterer samtykke. Og det er mer faglig relevant, mener jeg helt oppriktig, akkurat her og nå. Og da er det noe med at vi ... I mitt fag så er det så enkelt. I samfunnsfag er det så utrolig enkelt, fordi dette er jo sentralt i faget, hvordan være en del av et samfunn, både individuelt og strukturelt.»

- *Lærer ungdomsskole*

«Det er jo det mest fysiske faget disse elevene har. Kall det holistisk med det fysiske og psykiske perspektivet av ... Ja ... Kropp og sinn og bevegelsesglede. Og det er jo på en måte en god anledning til å bli kjent med sin egen kropp, det også. Så for all del relevant i kroppsøving.»

- *Lærer videregående skole*

«Så jeg syns dette er veldig lett å få inn i de fleste fag. Jeg kommer ikke egentlig på noen fag hvor det ikke er mulig å trekke inn en helhetlig tilnærming til seksualitet.»

- *Lærer ungdomsskole*

FERDIGHETER OG KOMPETANSE LÆRERE TRENGER

Lærerne i de personlige intervjuene ble spurt spesifikt om hvilke ferdigheter og kompetanse lærere trenger for å kunne ha helhetlig seksualitetsundervisning. De mente at lærere må være trygge for alle elever, og spesifikt skeive elever, ha en inkluderende undervisning og lytte til elevene sine.

Tilstrekkelig kompetanse om kjønn og seksualitet nevnes også, men at det er viktigere å kunne snakke om tematikken på en komfortabel måte. Mange synes det er viktig å ha lav terskel for å snakke om kropp, kjønn og seksualitet og ikke tro at man som lærer må ha grundig kunnskap om alt for å kunne ha gode samtaler. Med andre ord vektlegger lærerne også den spontane og den indirekte seksualitetsundervisningen.

«Det er jo det at man skal stå der med folk, da, i resten av arbeidslivet sitt. Folk som går gjennom en stor forandring i hvordan de funker som folk, og hvordan de interagerer med andre. Og man kan komme inn i mange forskjellige situasjoner. Og som kontaktlærer kan du jo være den som eleven velger å betro seg til, med de tingene her. Så da stiller jo det krav til deg, hvordan du skal møte dem.» – Lærer videregående skole

«Ja, det er jo et stort og vanskelig spørsmål. [Hvilke ferdigheter eller kompetanser mener du lærere generelt må ha knyttet til seksualitetsundervisning?] Så er kanskje svaret på det at det ... Med fare for at det høres feil ut, så kanskje ... Kanskje svaret er «ikke så mye som noen kanskje frykter».»

– Lærer videregående skole

«Og hvis du øker relasjonen så blir barn tryggere, og da blir det lettere å undervise. Og det er lettere å avdekke ting, og de har lettere for å henvende seg til læreren og.» – Lærer barneskole

«Bør være en god lytter. Burde være nysgjerrig på å finne ut av ting. Ikke innelukka. Og være åpen for at en sjøl ikke har alle svarene, tror jeg. Og så er det jo et stort pluss å være trygg i klasserommet, og at elevene føler seg trygge på deg, tror jeg. Ikke et pluss, det er en forutsetning.» – Lærer videregående skole

HVA KAN STÅ I VEIEN FOR GOD SEKSUALITETSUNDERVISNING

Flere av lærerne snakket om kolleger de opplevde at valgte bort seksualitetsundervisning, og noen var overrasket over hvor lite en del andre lærere tok opp aktuelle temaer. Noen av lærerne uttrykte også at en inkluderende praksis er en forutsetning for å være lærer. Flere av lærerne kommenterer at det er viktig å prioritere seksualitetsundervisningen, og klare å stå i eventuell motstand fra foresatte.

«Jeg trodde i hvert fall LHBT-tema snakker lærere om, men jeg tror kanskje ikke det er så mye. Jeg tror kanskje det er litt berøringsangst også, at man føler man ikke kan alt. Man må ikke nødvendigvis kunne alt, men man må kunne være åpen for å lære om det, tror jeg. Og søke seg opp litt, og lese seg opp litt, og ... ja.»

– Lærer videregående skole

«Det er et kjempeproblem hvis man har en lærer som har negative holdninger til homofili. Det blir et kjempeproblem i seksualundervisningen. Og det har jeg opplevd til tider å ha kollegaer som ikke har gode holdninger knyttet til annerledes seksualitet. Man må også klare å gå i seg sjæl og tenke: Er dette riktig for elevene? Og hvis det ikke er det, så bør man kanskje finne seg et annet yrke.»

– Lærer ungdomsskole

«Men jeg tror det er litt en sånn, hva skal en si, en redsel for at dette må vi ikke snakke om pga. at da kommer vi til å få en sint telefon fra en mor som lurte på hvorfor vi driver og indoktrinerer ungene.»

– Lærer videregående skole

«Jeg tror folk undervurderer hvor viktig det temaet er å ha. Jeg tror folk skyver det litt under teppet, og det er fortsatt litt sånn. Men dette er jeg som tror da. At det fortsatt er litt sånn at det skal hysjes litt ned og. Hvis ikke vi snakker om porno, så vet de ikke noe om det. Hvis vi presenterer det, så kommer alle til å gå hjem og søke liksom.»

– Lærer barneskole

ERFARINGER MED KUNNSKAPSLØFTET 2020

Læreplanene fra 2020 skal sikre god, helhetlig seksualitetsundervisning i skolen. Derfor spurte vi informantene om deres erfaringer med det nye læreplanverket. På spørsmålet «I hvilken grad syns du Fagfornyelsen og Kunnskapsløftet 2020 har vært iverksatt på din skole? (1 = veldig dårlig, 6 = veldig godt)», ble gjennomsnittet fra informantene via spørreskjemaet ca. 3,9. På spørsmål om de syns ny læreplan har ført til mer og/eller bedre helhetlig seksualitetsundervisning på sin skole, svarte fire ja, ti nei, mens 28 var usikre. De kunne også utdype svaret sitt, og de som gjorde det svarte følgende:

«Det deles lite, og lite felles praksis»

«Mye pene endringer på papiret men ingenting i praksis. Det blir ikke gitt verken tid eller ressurs til oppfølging.»

«Vi har jobbet aktivt med det lenge, men jeg savner et løft i kompetanse. At jeg tilfeldigvis er oppdatert og interessert er ingen garanti for at alle andre er det, og dermed er det tilfeldig om dette ivaretas.»

«Kanskje ikke læreplanen alene, men det lærerne har med seg av erfaring fra levd liv og utdanning, samt hyppige meldinger» fra Redd Barna, Uke 6 mm hjelper!

«Mange er nok kanskje fortsatt redd for å undervise om temaet da de ikke har all den kompetansen de føler en må ha»

«Ingen forskjell, ikke noe endret fokus på dette.»

«Det er nok fortsatt i startgropen, hvis vi rekker å komme oss der før det kommer nye kunnskapsløfter som er enda finere. Altså, det blir jo litt sånn, sant.»

- Lærer barneskole

Vi finner de samme tendensene i de personlige intervjuene, hvor mange sier at lite har endret seg med nytt læreplanverk. Det er lite systematikk i arbeidet med ny læreplan.

«Jeg sitter litt igjen med den følelsen av at, som veldig mange andre sånne ting som kommer fra høyeste hold, så er det veldig mye de har endra på innpakningen. De har ikke nødvendigvis endra så mye på innholdet. Ting blir skrevet med andre ord, og setningene står i annen rekkefølge, men innholdet er mye det samme.» - Lærer videregående skole

«Men det hjelper ikke at fagplanene og faget og undervisninga legger opp til bredde- og dybdelæring når eksamensoppgavene er de samme, som de har brukt siden jeg gikk på videregående. De bare endrer litt på vedlegget og pynter litt på ordene.»
- Lærer videregående skole

«Og bare sånn ... Tanken bak fagfornyelsen er bra. Litt færre temaer og litt mer i dybden på dem, og også se sammenheng innad og på tvers av fag. Litt mer utforskende tilnærming til læring og opplæring. Og i mange tilfeller så føler jeg at den har noe fint for seg. Og i andre tilfeller så blir det i praksis ikke nødvendigvis så store forskjeller, all den tid det fortsatt er ganske mye man skal igjennom. Men helt klart ... det er litt mer profesjonsfrihet i at det er litt åpent.» - Lærer videregående skole

Samtidig er det flere lærere som mener det har skjedd noen positive endringer, spesielt at det er flere muligheter for seksualitetsundervisning i de nye læreplanene.

«Det er klart det er jo stort rom for tolkning, på godt og vondt, da. Men det er helt klart ... Jeg syns jo i det store og hele at det er godt forståelig, da. Og at det er en fin balanse mellom at dette er ting som opplæringen skal inneholde. Men vinkling og tematikk og sånn kan man i stor grad velge selv.»

– Lærer videregående skole

Jeg vil ikke akkurat kalle det seksualitetsundervisning, men samtalene som nesten blir litt sånn indirekte, passiv seksualundervisning. Den nye læreplanen har gjort at det er blitt mye lettere for de samtalene å skje.»

– Lærer videregående skole

«Jeg er usikker på om det er læreplanen eller lærerne, for å være helt ærlig. For praksisen vår drives i stor grad av at vi er såpass mange som er enige om hva som er viktig, og at dette er positivt og spennende og en ålreit ting å jobbe med. Og vi har ikke konsultert læreplanen, det har vi ikke.» – Lærer ungdomsskole

Mange av lærerne syns tverrfagligheten som det legges opp til i læreplanene er en positiv endring, selv om det varierer hvordan det blir i praksis. Flere melder også at de jobber godt på skolen tverrfaglig, men ikke så mye om seksualitetsundervisningen.

«Og det syns jeg er positivt med LK20, føler jeg at det at disse ... At fagene flyter litt mer i hverandre, det åpner mer for gode samtaler og grundigere arbeid med faget. For det er litt sånn den der ... ting henger sammen (...).»

– Lærer videregående skole

«Og jeg vil si at skolen vår er veldig god på tverrfaglighet. (...) Men akkurat når det kommer til undervisning som går mer på seksualitet og sånn, så føler jeg den ... Altså, kan hende det er andre klasser hvor det er bedre, men jeg opplever at det er en litt sånn ting som fortsatt er litt sånn ... Jeg tror veldig mange lærere opplever det som rett og slett litt kleint. Det er ikke på en måte ... Jeg har ikke opplevd til nå at det har vært noe særlig tverrfaglig.» – Lærer videregående skole

Det nye læreplanverket har som nevnt åpnere og videre kompetansemål, som krever at lærerne tolker dette, og forskning indikerer at lærerne syns det er utfordrende³⁶. Derfor ble lærerne spurt i hvilken grad de syns de nye læreplanene er enkle å tolke. I spørreskjemaet kunne lærerne rangere fra 1 = veldig vanskelig til 6 = veldig enkelt. Gjennomsnittet her ble ca. fire. Vi stilte det samme spørsmålet i de personlige intervjuene. Her trekker flere frem at det er stort rom for tolkning, og at det kan være både positivt og negativt.

«Nei, den er ikke enkel å tolke. Den krever at man tolker den sammen i et profesjonsfelleskap. Det var mye enklere i gamle dager når du hadde en liste. Eleven skal kunne det og det og det. Men poenget er ikke at den skal være enkel. Poenget er at den skal legge opp til drøfting i et profesjonsfelleskap som gjør at vi utvikler en skolekultur som er bra for elevene og bra for lærerne. Og som er bra for samfunnet. Og det syns jeg at man har mulighet til med den nye læreplanen.» – Lærer ungdomsskole

«De er enkle å tolke på den måten at du kan lese dem litt som du vil.»

– Lærer videregående skole

36) Bartschick, L. M. & Berg, O. H. (2021) «Å sette egne grenser og forstå andres grenser» En kvalitativ studie av hvordan samfunnsfaglærere i videregående skole oppfatter det nye kompetansemålet i LK20 som tematiserer grensesetting. Masteroppgave i samfunnsfagsdidaktikk. Universitetet i Oslo.

«Men det er jo fortsatt fryktelig svevende da, det må jo sies ja. Noe av det, men det ser veldig fint ut på papiret fortsatt. Og liksom. Hva er det egentlig og hvordan skal vi forholde oss til det? Og hva er det helt konkrete? Og så forstår man jo hovedlinjen og alt mulig. Men ja. Det kunne nok vært skrevet litt mer konkret og litt enklere.» – *Lærer barneskole*

Flere av lærerne mener at folkehelse og livsmestring som tverrfaglig tema, der vi hovedsakelig finner seksualitetsundervisningen, er det som i størst grad velges bort.

«Det blir litt sånn ... Jeg savner kanskje at det hadde vært en litt mer sentral føring for det. For der òg er det jo dette med tolking av læreplaner. Jeg vet jo at det er lærere som f. eks. bruker mange timer på å snakke om LHBT i samfunnsfaget. Og jeg vet at det er lærere som nevner det med én setning, og så går de videre. Så da blir det litt sånn ... Det er veldig synd hvis det blir sånn at informasjon du får, står og faller på hvilken lærer du får. Og det er vel kanskje sånn jeg opplever det litt nå.» – *Lærer videregående skole*

«Folkehelse og livsmestring kommer jo inn. Men jeg synes det er veldig vagt. Hvis du hører hva jeg mener bør inn, så står det ikke noe om det. Det står om at du skal lære om ... da ... Å lære toleranse og lære forståelse for andre former for seksualitet og ... Men det står veldig lite spesifisert at du skal forstå din egen seksualitet.» – *Lærer ungdomsskole*

Som vi ser, er lærerne på mange måter positive til det nye læreplanverket. De setter pris på flere muligheter til å jobbe tverrfaglig, og de ser mange åpninger for seksualitetsundervisning. Samtidig savner de fleste mer systematikk i arbeidet som gjøres ute på skolene, og de påpeker at de åpne læreplanene også er lite forpliktende og gir mye rom for å velge ting bort.

«Jeg føler at livsmestring kanskje er den som detter ut litt. Men ellers så tror jeg den gjengse personen vil være overraska over hvor mye de snakker om bærekraft i historie, f.eks. Eller norsk.»
Lærer videregående skole

LÆRERNES FORSLAG TIL TILTAK

I spørreskjemaet ble lærerne stilt spørsmålet: «Hva mener du trengs for at helhetlig seksualitetsundervisning ivaretas i skolen?»

Det er først og fremst på tre områder lærerne trekker frem forslag til tiltak for å styrke kompetanse og samarbeid og tydeliggjøre hva skolens oppgave knyttet til seksualitetsundervisning er: Lærerutdanningen, lokalt på arbeidsplassen og hos utdanningsmyndighetene.

Flere nevner lærerutdanningen, samt kompetanseheving og kursing. Andre ønsker en tydelig plan og konkretisering av hva seksualitetsundervisningen bør inkludere, med gode ressurser.

«Kurs. Oppdaterte filmer som er tilgjengelige og brukervennlige. Ferdige opplegg til f eks fagdager på hvert trinn»

«God opplæring gjennom lærerutdanningen, og ledelse på skoler som følger opp og gir veiledning for god undervisning mot elevene.»

Noen nevner også at de ønsker godt samarbeid med helsesykepleier og støtte fra eksterne undervisere.

«Voksne som våger å ta opp slike emner og setter av tid til gode samtaler. Godt samarbeid med helsesykepleier.»

Når det gjelder arbeid på skolen, ønskes bedre tverrfaglig samarbeid og en tydelig skoleledelse. Flere nevner også at de ønsker mer tid.

«Felles retningslinjer, felles kursing og klare forventninger. Det må settes av tid til arbeid med det.»

«Samarbeid på tvers av trinn/klasser, og at dette er noe alle lærerne på skolen opplever et felles ansvar for.»

Lærerne påpeker både ansvaret skolen har, og hvorfor det er viktig å snakke om kjønn, kropp og seksualitet med elevene.

«Må være en del av utdanningen, men også god informasjon til alle lærere og kursing i skolen.»

«At vi ikke aksepterer de høye tersklene som har oppstått for å snakke om temaet. Det må kunne diskuteres der og da når det dukker opp for at man skal kunne skape sammenheng og relevans for elever i timer, og man kan ikke si "beklager, dette er ikke mitt fag" når en elev har et spørsmål. Det må være tilgjengelig, og dermed må alle ha kunnskap.»

«At lærerne gjør det som står i kunnskapsløftet og at de ser an sine elever/gruppe og underviser i emner selv om de syns det er flaut og pinlig. Dette er svært forbyggende, for jo mer elevene kan og er klar over, jo større er sjansen for gode valg senere og underveis i livet.»

STYRKET OG RELEVANT LÆRERUTDANNING

De fleste av lærerne har som vist tidligere ikke hatt noe om seksualitetsundervisning eller kjønn og seksualitet i sine lærerutdanninger. De mener at det er et viktig tiltak at kommende lærere blir rustet til god, helhetlig seksualitetsundervisning gjennom utdanningen. Lærerne foreslår både faglig kompetanse og det å få diskutert og reflektert som viktig. For lærerne i intervjuene handler det om at lærerstudentene skal forberedes til både den planlagte, spontane og indirekte seksualitetsundervisningen. Det gjelder altså både konkret undervisning knyttet til læreplan, men også hvordan læreren håndterer situasjoner og spørsmål som oppstår, hvordan de møter elevene til dagen, og hvordan de fremstår som rollemodeller for sine elever.

«Samtidig som det kanskje er vanskelig å gi en "one size fits all"-forklaring på hvordan man gjør det, men det å kunne reflektere litt rundt det, kanskje drolle i noen kollokviégrupper rundt det, hadde nok vært veldig hensiktsmessig. Det er sikkert mange som kunne vært tryggere i sin utøvelse om de temaene, hvis man hadde det.» – *Lærer videregående skole*

«For det første så er det jo dette her med lærerutdanningen, at alle lærerstudenter må ha dette inn i lærerutdanningen.»

– *Lærer ungdomsskole*

«Og i disiplinfagene snakker vi ikke om ... De snakker ikke til oss som om vi skal bli lærere. (...) Og det er jo litt sånn ... Kommer tilbake etter det året òg: "Å ja, sant, det er jo det her jeg driver med." – *Lærer videregående skole*

TYDELIGERE KRAV FRA UTDANNINGS- MYNDIGHETENE

Informantene ønsker seg tiltak som kommer fra utdanningsmyndighetene. Det handler både om at Utdanningsdirektoratet og Kunnskapsdepartementet er tydelige på hva kravene til lærerne og skoleledelsen er når det gjelder seksualitetsundervisning, og at de sørger for gode ressurser. Ønskede ressurser er både en konkretisering av læreplanene i form av en slags nasjonal veileder, men også at lærerne fortsatt har tilgang på gratis, kvalitetssikret undervisningsmateriell som for eksempel Uke 6-materialet fra Sex og Politikk.

«Hvis Udir kan komme med noen føringer på at dette er faktisk en del av vår oppgave, så kan ikke skolene se bort fra det. Og da må vi tenke helt nytt, faktisk. Og det må noen gjøre.»

– *Lærer ungdomsskole*

«Altså, jeg håper det kan komme en nasjonal veileder som kan på en måte sette døra på gløtt for at disse tinga kan komme på plass. For nå er det litt sånn ... Du er prisgitt enten å bo i en by hvor sånne ting eksisterer, eller å ha en ressursperson rundt deg. Jeg håper at kanskje dette er noe som kan bli bedre, men jeg tror at skal det bli bedre, så må det starte på toppen. (...) Her må det komme noen på banen fra høyere hold. Og jeg håper jo at det skjer.»

– *Lærer videregående skole*

Flere trekker frem at utdanningsmyndighetene oppleves som fraværende når diskusjoner om skolens seksualitetsundervisning, eller for eksempel feiring av Pride, er et tema i media, eller skaper diskusjon lokalt.

«(...) og de [skeive venner og familie] sier det at de følte seg tryggere for fem år siden enn de gjør nå. Og der tenker jeg det er ekstremt viktig at skolen som dannelsesinstitusjon er med og trekker i rett retning i den kampen. Og nå føler jeg at skolen bare sitter på hendene og ser en annen vei, gjør det motsatt. De legitimerer egentlig veldig mye av edderen og gallen ved ikke å ta sin posisjon som dannelsesinstitusjon seriøst og faktisk si: Nei, vet du hva, nå skal vi faktisk sette oss ned og lære dere hva disse tingene faktisk er, og hvorfor det ikke er greit å si sånne ting som dere gjør. Men som sagt, skal det skje, så tror jeg at det må starte med en utdanningsminister.»

– *Lærer videregående skole*

Mange lærere ønsker tydeligere føringer fra utdanningsmyndighetene til skoleledelsen. Flere trekker frem at hvis noen krav kommer fra Utdanningsdirektoratet, så blir det garantert gjort.

«Så bør utdanningsmyndighetene f.eks. legge helt klare føringer for ledelsene ved skolene at de har ansvar for at dette blir gjennomført på en god måte. Og da kanskje utforme tydeligere retningslinjer med tanke på hva som skal være med i god seksualundervisning. Det holder ikke med graviditet og kjønnssykdommer, du må også dekke samtykke, nytelse, valgfrihet, seksualitet, kjønnsidentitet, alle de tingene der.»

– *Lærer ungdomsskole*

«Jeg synes at Udir har et viktig ansvar der, at de må se rollen sin som ledende organ for å påvirke hvordan det pedagogiske utviklingsarbeidet skal ledes. For det er jo skolen veldig flinke til å følge. (...) Og det er klart at de er jo skolens øverste myndighet. Sånn at det må komme derfra. Men da må også Udir forstå viktigheten av det. At det ikke er noe som folk får finne ut av på egen hånd.»

– Lærer ungdomsskole

Flere lærere savner kursing og kompetanseheving knyttet til seksualitetsundervisning.

«Og jeg vil si det er åtte kanskje opp til ti år, hver gang jeg har vært på medarbeidersamtale har jeg fått spørsmål «Har du lyst på etterutdanning?» og jeg sier ja ja, barn og psykisk helse, noe rundt det. Og det har jeg sagt i åtte år minst. Uten å få det. Og jeg sagt seksualitet hos barn, ett eller annet sånt rundt disse temaene her som ikke har med norsk, matte eller engelsk å gjøre. Det vil jeg ha. Det er ikke sjansje. (...) Og da begynner man å lure på, skulle man prøvd noe annet, sant, for jeg synes liksom skolen går i feil retning»

– Lærer barneskole

Gode ressurser til bruk i undervisningen trekkes frem av de fleste som viktig.

«Vi må få verktøy til samtaler som går på dette. For det skal være ufarlige samtaler. Det skal være gøyale samtaler. For det er sant ... Det er noe du vet vil fenge elevene. Men hvordan kan det gjøres lærerikt, interessant, gøyalt, altså i ... Som er over et treårsløp, og ikke en uke på niende trinn?» – Lærer ungdomsskole

«Det hjelper hvis de hadde sendt ut mer penger til midler osv. Vi har hatt besøk av Salam Norge, de som er for skeive muslimer. De burde jo bare betales av staten for å reise rundt til alle. Rosa kompetanse. Det er masse fine folk som kan hjelpe oss med dette, men de må ha støtte. Og det kunne jo styresmaktene ordna, ganske enkelt. For så dyrt er det jo ikke.»

– Lærer ungdomsskole

STØTTE FRA LEDELSE OG SKOLE

Når det gjelder dette tematiske området, ønsker lærerne seg tydelige skoleledere som bidrar til at seksualitetsundervisningen «eies» av skolen og i kollegiet. Det gjelder at de er tydelige overfor både lærere og foresatte om hva skolens mandat er for seksualitetsundervisning, og i tillegg at de tilrettelegger for kompetanseheving, samarbeid og utvikling i et profesjonsfelleskap. Noen nevner også at skolen bør ha ressurspersoner og team som har et ekstra ansvar for seksualitetsundervisningen.

«Hvis du ikke er komfortabel med det som lærer, så bør du strengt tatt velge deg til et annet yrke. At dette kan være et absolutt krav fra ledelsen om at du skal delta i en helhetlig seksualundervisning.»

– Lærer ungdomsskole

«Vi som føler oss komfortable med det, har gjerne sagt at vi kan ta over for dem [kolleger som ikke opplever seg kompetente eller trygge]. Men jeg tror leder har sagt at det er for vanskelig å organisere i praksis. Derfor har hen gitt dem tilgang til ressurser, og gitt dem nettsider som Redd Barna, Salaby, Uke 6. Og hatt en samtale med dem hvis de har ønsket det. For det er noe med at alle bør kunne stå i det.» – Lærer barneskole

En tydelig og støttende skoleledelse trekkes også frem som viktig i forbindelse med motstand fra for eksempel foresatte.

«At alle skolene bør ha én ressursperson. Den ressurspersonen er den som på en måte kanskje kan være den som har ansvar for å enten lære opp lærerne, og ha møter med elevene ... Gjennomføre litt aktiviteter som kan synliggjøre mangfold, og at dette er ufarlig. Men ressursperson, jeg tror det er en bra start. Og den ressurspersonen må også være underlagt et visst regime. (...) Men at den ressurspersonen kanskje da skal bli fulgt opp av og til.» – Lærer videregående skole

«Nei, men jeg synes det bør gå inn i pedagogisk utviklingsarbeid at hver enkelt skole må legge føringer for at dette er en viktig del av aldersgruppen. Det er vår plikt som undervisere, som rollemodeller, å få det inn. Ikke bare som lesing, regning ... Det bør nesten gå inn som litt grunnleggende ferdighetsundervisning at vi må ta det inn i en del av undervisningen.»

– Lærer ungdomsskole

«Vi har elever som helt seriøst har blitt fortalt hjemmefra at det er synd å lære om disse tingene. Du skal ikke kunne noe om kvinnekropp før du er gift, og da kommer du på magisk vis til å vite det du skal. Da må ledelsene ved skolene være villige til å stå i det og si at dette er læreplanen. Det gjør jo vår ledelse og det er jeg veldig takknemlig for. Men jeg har jobba på skoler hvor ledelsen ville latt deg stå alene i det med vanskelige foreldre. Da er det kjempeviktig at ledelsen har ryggen din og tar den kampen, for det skal ikke en enkelt lærer stå i. Det er et ledelsesansvar når foreldre skal blande seg bort i undervisningen på den måten.» – Lærer ungdomsskole

Lærerne trekker som nevnt frem lærerutdanningen, men også viktigheten av kompetanseheving, kursing og pedagogisk utviklingsarbeid på skolene.

«Det er jo en ... ja, mer opplæring i utdanningen, men også i kollegiet rundt om på de forskjellige skolene, da. Så ... så er jo det på en måte en god start, i hvert fall. Så vil det jo med det som alt mulig annet, variere akkurat hva som skjer i klasserommet. Det kan heller ikke være et mål at man skal detaljstyre det. Da går vi jo litt vekk fra at dette her er en profesjon. Men vi har jo samtidig et samfunnsmandat, som vi må være tydelige og bevisste på. Da trengs det mer bevisstgjøring og mer opplæring.»

– Lærer videregående skole

«Og samme hvor mye du utdanner de nye, og gjør dem trygge, så sitter det fortsatt en stor, stor bunch ute i skolene og kvir seg litt. Fordi de vet ikke helt hva det vil si, eller de er redde for å trække på noen.» – Lærer barneskole

«Nei, men jeg synes det bør gå inn i pedagogisk utviklingsarbeid at hver enkelt skole må legge føringer for at dette er en viktig del av aldersgruppen. Det er vår plikt som undervisere, som rollemodeller, å få det inn. Ikke bare som lesing, regning ... Det bør nesten gå inn som litt grunnleggende ferdighetsundervisning at vi må ta det inn i en del av undervisningen.»

– Lærer ungdomsskole

«Men når jeg sier lærere må snakke om det, så mener jeg ikke med elever. Først og fremst mener jeg mer i kollegiet, at det er et tema i kollegiet. Det er flere av kollegene jeg har hatt gjennom de årene her, som jeg opplever som veldig lukka til det temaet. At det her handler ikke om faget, og det er ikke et kompetansemål. Kunnskap også. Men mye av det går an å erverve seg sjøl, da. Og mye av det kan man jo erverve sammen, ved å ha det som temadag. (...) Det må komme fra skoleledelsen, ja. Tror jeg.» – Lærer videregående skole

Lærerne fremhever altså viktigheten av gode ressurser til bruk ute i skolen, og at skoleledelsen er de som har ansvar for at lærere har oppdatert kompetanse og at de får anledning til å samarbeide tverrfaglig. Profesjonsfellesskapet og at skoleledelsen er tydelig til for eksempel skeptiske foresatte vektlegges som noe som gjør lærerne trygge i sin seksualitetsundervisningspraksis.

FAGMILJØER OG ORGANISASJONERS INNSPILL

Dette mener organisasjonene om hva som muliggjør og hindrer helhetlig seksualitetsundervisning i skolen.

ROSA KOMPETANSE SKOLE:

Rosa kompetanse formidler kunnskap om kjønns- og seksualitetsmangfold til skoleansatte for å bidra til at skolen skal kunne møte kravene i opplæringsloven, diskrimineringsloven og læreplanen, og slik være et trygt sted for alle elever, uavhengig av hvem man er, hvem man forelsker seg i og hvordan familien man kommer fra ser ut. Det drives av organisasjonen FRI – Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold.

«Kjønns- og seksualitetsmangfold er en viktig del av seksualitetsundervisningen, men får dessverre ofte altfor liten plass. Lærere gir ofte tilbakemeldinger om usikkerhet knyttet til kjønns- og seksualitetsmangfold, ikke fordi de har negative holdninger til tematikken, men fordi de føler at de ikke har nok kunnskap. De færreste har møtt tematikken i eget utdanningsløp, og uten å ha fått grunnleggende opplæring på feltet er det lett å føle seg usikker, noe som kan lede til berøringsangst.

Muliggjøring av god seksualitetsundervisning i skolen fordrer solid kunnskap om kjønns- og seksualitetsmangfold hos lærerne. Lærerne må ha trygghet i egen kompetanse om tematikken, og i sin egen rolle i formidlingen. Et større fokus på kjønns- og seksualitetsmangfold i lærerutdanningen vil bidra til å bøte på dette. For å formidle normbrytende seksualitet på en god måte er det nyttig med god kjennskap til normkritiske pedagogiske perspektiver, og vi mener derfor at lærerutdanningen bør legge større vekt på dette. Normkritiske perspektiver er ikke bare nyttige når det gjelder kjønn og seksualitet, men også i forbindelse med andre typer minoritetstematikk.»

SEX OG SAMFUNN:

Sex og samfunn er Norges største senter for seksuell og reproduktiv helse og rettigheter. Stiftelsen driver klinisk og pedagogisk virksomhet, samt faglig utvikling og politisk påvirkningsarbeid. Den kliniske delen av arbeidet inkluderer blant annet Norges største klinikk for seksuell helse.

«På oppdrag av Utdanningsetaten holder Sex og samfunn seksualitetsundervisning for alle 9. klassene i Oslo kommune. Sex og samfunn mener at god og helhetlig seksualitetsundervisning er viktig for å gi barn og unge et godt forhold til egen kropp, seksualitet og seksuell helse. For å gi elever helhetlig seksualitetsundervisning kreves det ressurser, kompetente undervisere og vilje til å prioritere temaet.

Det betyr at lærerne og/eller eksterne undervisere må få nok tid til å gjennomgå temaene som skal dekkes. Når vi besøker skolene ønsker vi at en lærer som kjenner elevene godt får mulighet til å delta i timene og være til stede når vi holder undervisningen. Dette gir dem muligheten til å følge opp temaer eller problemstillinger som hver enkelt klasse eller elev har behov for, men slik deltakelse er ofte ikke gjennomførbart for lærerne. Et godt samarbeid med skolehelsetjenesten og mer tverrfaglighet i skolen vil også styrke seksualitetsundervisningen.

Når Sex og samfunn underviser niendeklassinger, er det stor variasjon av hva de kan fra før. Et hinder for god seksualitetsundervisning er mangel på grunnleggende kunnskap om kropp og grenser. Vi opplever dessverre ofte at ungdommene ikke kan nok om hvordan kroppene deres fungerer eller hva som skjer i puberteten. Ungdommer modnes og utvikler seg i ulikt tempo gjennom skolegangen,

og ett tidspunkt for seksualitetsundervisning passer ikke for alle. Informasjonen må fordeles utover trinnene og gjentas flere ganger for å sikre at det treffer dem.

Vi vet også at noen ungdommer ikke har andre å snakke om seksualitet eller seksuell helse med. Siden vi vet at mange ikke føler at de kan snakke med foreldrene sine om disse temaene, så bør også foreldre involveres i større grad i dette arbeidet. Noen foreldre holder tilbake elevene når Sex og samfunn skal undervise, og vi må hjelpe dem med å forstå hvorfor det er viktig at alle elever deltar.

Vi trenger også trygge lærere som har kompetanse til å gi god og helhetlig seksualitetsundervisning. I dag får ikke lærere nødvendig kunnskap gjennom sin utdanning, og det blir derfor vanskelig å oppfylle dagens kompetansemål. Dette er et stort hinder for god seksualitetsundervisning i skolen.

Elever har i mange år etterspurt bedre, mer og helhetlig seksualitetsundervisning, og vi som voksne, og som samfunn, må lytte til elevenes tydelige ønsker.»

SEX OG POLITIKK:

Sex og Politikk er en organisasjon som arbeider for å styrke og informere om seksuell og reproduktiv helse og rettigheter, både i Norge og internasjonalt. Uke 6 er et helhetlig og normkritisk undervisningsmaterieill til bruk i skolens seksualitetsundervisning.

«Læreplanene av 2020 muliggjør noe mer seksualitetsundervisning, da de inneholder relevante tematikker i noe mer eksplisitt form enn det K06 gjorde. Samtidig medfører det to hindringer:

Mange nåværende undervisere har ikke fått faglig oppdatering for de emnene som er inkludert innenfor seksualitetsundervisning. Flere av temaene i læreplanverket er temaer som kan oppleves sensitive, for eksempel seksuelle overgrep. Det er derfor helt essensi-

elt at undervisere får en faglig oppkvalifisering innenfor dette. Det at de ikke får det, mener vi er en hindring for seksualitetsundervisning. Det er fremdeles ikke tydelig nok inkorporert undervisning i seksualitet i profesjonsutdanningene for lærere. Dette er en åpenbar hindring. Dersom man fikk inkorporert dette tydeligere i utdanningene ville det vært en muliggjøring. Tilsvarende for punktet over. Slik vi i Sex og Politikk ser det anerkjennes ikke seksualitetsundervisning som et tema i skolen på lik linje med andre temaer (for eksempel norrøn litteratur eller algoritmer), dette til tross for at det er en del av læreplanverket. Det regnes fremdeles som et slags ”ekstra” tema, eller et tema man introduserer når man har overskudd til det mellom andre temaer. Det finnes flere gode eksterne tilbud for elever, både i form av besøk i klasserom, men også i form av digitale opplegg (som for eksempel Uke 6). Det at det finnes lett tilgjengelige ressurser for undervisere tenker vi er svært viktig, spesielt i lys av de to overnevnte punktene. Elevene ønsker seg mer undervisning og er i så måte tilsynelatende engasjerte og lærevillige. Vi opplever også at lærerne selv i stor grad synes det er viktig, og i våre brukerundersøkelser får vi gode tilbakemeldinger og en rekke ønsker om mer materiell.»

LIKESTILLINGSENTERET:

Likestillingsenteret er et kompetansesenter med likestilling som fagområde, som arbeider for å bidra til et inkluderende og rettferdig samarbeid med like muligheter for alle.

«Noe av utfordringen er at den undervisningen som gis er svært hetero og cis-orientert, samtidig som den ikke gir særlig kunnskap om vold og overgrep. Dette henger sammen med manglende kompetanse hos lærerne. I en rapport av Svendsen og Furunes, 2022, om mulighetene for en helhetlig seksualundervisning, kommer det frem at lærerutdanningene så vel som studentene kvier seg for å snakke om kjønns- og seksualitetsmangfold, og i særlig grad kjønnsidentitet, av frykt for å si noe feil og støte elevene. Samme rapport peker på at elever

også lærer lite om vold og overgrep fordi lærere frykter at de vil retraumatisere enkeltelever.

Vi skriver noe om manglende seksualitetsundervisning og konsekvensen av det, i rapporten *Dobbel tabu*. Flere av informantene påpekte at seksualitetsundervisningen de fikk primært handlet om reproduksjon og heterofil sex, mens skeive (primært homofile) kun unntaksvis ble nevnt. Det gjorde at informantene opplevde seg usynliggjort og/eller annerledesgjort. Som en av informantene sa: «det var ingen som fortalte meg at en kunne være ikke-binær. Jeg hadde følelsene, men ikke ordene».

En konsekvens av å ikke ha lært noe om skeiv sex, samtykke og hva et overgrep er, er at det for mange av informantene har tatt veldig lang tid å gjenkjenne egne erfaringer som overgrep siden de ikke passet inn i vante forestillinger om hvem over griper og overgrepsutsatt er. En av informantene sier følgende:

(...) jeg forstod ikke at det var voldtekt. Jeg tenkte at det var meg det var noe galt med som ikke ville ha så mye sex som han. Og så tenkte jeg at det ikke gikk an å bli voldtatt av kjæresten sin. Og jeg hadde jo ikke lært noe om skeiv sex på skolen, ingenting om samtykke. Jeg skjønnte at jeg måtte ha samtykke for å ligge med noen, men ikke at det også gjaldt for kjæresten min. (kap. 5 s. 50.)

LÆRERORGANISASJON

Vi henvendte oss også til lærernes fagorganisasjoner, hvor vi ba om en kort uttalelse som svar på dette spørsmålet: «Hva trenger lærerne for å oppfylle forpliktelsene i læreplan og styrende dokumenter knyttet til helhetlig seksualitetsundervisning i skolen og ivaretagelse av elevene?» Vi fikk et utfyllende svar fra Utdanningsforbundet.

UTDANNINGSFORBUNDET

Utdanningsforbundet organiserer over 190.000 lærere og ledere i barnehage, skole og resten av utdanningssystemet. De jobber for å gi lærere og alle som er i utdanning det beste utgangspunktet.

«Når vi snakker om en helhetlig tilnærming til seksualitet i dag, skiller det seg fra den mer tradisjonelle seksualitetsundervisningen som har vært i skolen i mange år. Vi har beveget oss bort fra et ensidig helse- og naturfaglig fokus på sex, reproduksjon, kjønnsykdommer og kropp. Nå forventer vi også en mer psykologisk og sosialfaglig tilnærming til seksualitet som eksempelvis også omfatter følelser, kjønnsidentitet, relasjoner og grenser. En helhetlig tilnærming til seksualitet er ikke kun knyttet til fag og kompetansemål, men også til skolens ansvar for å utdanne hensynsfulle individer med god bevissthet om egne holdninger. Dette er noe de færreste lærere eller elever vil omtale som «seksualitetsundervisning», derfor mener vi det kan være nyttig å vurdere andre begreper for å snakke om seksualitet som tverrgående område i skolen.

Læreren har et mandat til å utdanne, danne, veilede og ivareta alle barn og unge. Det krever en sammensatt kompetanse, gitt gjennom lærerutdanning. Lærerprofesjonens kompetanse utvikles i et kontinuerlig samspill mellom teoretisk kunnskap, forskning, lov- og planverk, praksis og møtet med barn og elever. Læreren som profesjonsutøver er en pådriver for å utvikle praksisfeltet. Det betyr at når læreplanene endrer forventningene til for eksempel seksualitet i undervisningen, foregår

det et pedagogisk- didaktisk utviklingsarbeid i lærerprofesjonen.

Dette erfaringsbaserte arbeidet fra praksisfeltet er det verdt å bygge videre på. Rammene for det faglige utviklingsarbeidet i skolen, lærerens autonomi og faglige skjønnsutøvelse er i dag under press. Derfor vil en styrking av disse områdene bidra til at arbeidet med en helhetlig tilnærming til seksualitet i henhold til læreplanene, får bedre vilkår:

Lærerutdannede lærere:

I skolen mangler nesten ett av fem årsverk ansatt i undervisningsstilling lærerutdanning. Seksualitet er et komplekst tema som krever en helhetlig tilnærming. Lærerutdannede lærere tilpasser det pedagogiske opplegget til et mangfold av barn og unge. De har aldersspesifikk kunnskap om barns utvikling og innsikt i barns ulike forutsetninger. De har også en profesjonsetisk og relasjonell kompetanse som er helt nødvendig for å snakke om sensitive temaer. Utdanningsforbundet mener at alle elever skal ha rett til lærerutdannede lærere.

Tid, handlingsrom og samarbeid i profesjonsfellesskapet:

Lærerne trenger tid til å se hver elev og kapasitet til å følge opp de mulighetene og utfordringene som innbyr til samtaler, diskusjoner og veiledning. Lærerne trenger også tid til å samarbeide, både med hverandre og med kollegaer fra andre yrkesgrupper, om hvordan de skal ivareta elevenes behov og interesser, både faglig, sosialt og emosjonelt. Det krever også at skolens ledelse har rammer til å prioritere utviklingen av pedagogisk praksis.

Autonomi og tillit til lærerprofesjonen:

Når lærere skal nærme seg tema som kan være sensitive eller kontroversielle, er faglig skjønn og god kontakt med elevene avgjørende. Det handler både om å bruke et inkluderende språk om blant annet kjønnsmangfold, preferanser, familiekonstellasjoner og funksjonsvariasjoner. Men det handler også om å forstå kunnskapsspennet i et klasserom når det gjelder seksualitet. Læreren skal kunne navigere i et mangfold og være sensitiv overfor det spennet som kan finnes, for eksempel mellom de verdiene og den informasjonen elevene får på skolen, og det de møter hjemme. Lærerprofesjonen må ha tillit og autonomi til å utøve sitt faglige skjønn i møte med det mangfoldet som barn og elever i skolen utgjør.»

REDD BARNAS ANBEFALINGER

- 1) Alle lærerutdanninger må sikre at lærerstudenter får tilstrekkelig kompetanse i helhetlig seksualitetsundervisning.
- 2) Skoleledelsen må selv være tydelig, stille tydelige krav til at alle elever får helhetlig seksualitetsundervisning, samt sørge for tid til samarbeid og at nødvendige ressurser er tilgjengelige.
- 3) Utdanningsmyndighetene må være tydelige, stille tydelige krav til at alle elever får helhetlig seksualitetsundervisning og bistå med ressurser til både pedagogisk utviklingsarbeid samt oppdaterte, relevante læringsressurser for undervisning om kjønn og seksualitet.

1) Alle lærerutdanninger må sikre at lærerstudenter får tilstrekkelig kompetanse i helhetlig seksualitetsundervisning.

Lærerne i vårt utvalg mener selv at seksualitetsundervisning må inn i lærerutdanningene for å forbedre kvaliteten på dagens seksualitetsundervisning i skolen. Lærerne forteller at de hadde lite til ingenting om seksualitetsundervisning i sine utdanninger, og mener det er sentralt at alle lærerstudenter får nødvendig opplæring til å kunne gi god, helhetlig seksualitetsundervisning i skolen.

I en rapport om mulighetsrommet for seksualitetsundervisning på lærerutdanningene¹⁹, pekes det på at da rammeplanen for lærerutdanningene inkluderte seksuelle overgrep som tematikk, kom undervisning om dette inn i lærerutdanningene. Utdanningene mangler derimot som oftest en helhetlig tilnærming, og rammeplanene bør inneholde begrepet «helhetlig seksualitetsundervisning» når de revideres.

2) Skoleledelsen må selv være tydelig, stille tydelige krav til at alle elever får helhetlig seksualitetsundervisning, samt sørge for tid til samarbeid og at nødvendige ressurser er tilgjengelige.

Mange av lærerne fremhever viktigheten av en tydelig og støttende skoleledelse, for at seksualitetsundervisningen skal bli systematisk og helhetlig. De formidler at skoleledelsen trengs både for å gi trygghet i yrkesutøvelsen og for å legge til rette for pedagogisk utviklingsarbeid, styrke profesjonsfellesskapet og bidra til nødvendig kompetanseheving.

Tidligere forskning indikerer at når lærere på en skole samarbeider godt om seksualitetsundervisningen, støttet av ledelsen, blir den mer systematisk og omfattende²⁰. Dette støttes i vårt materiale, hvor skoleledelsen og profesjonsfellesskapet blant lærerne trekkes frem som helt sentrale. I en av underveisevalueringene av iverksettingen av Kunnskapsløftet 2020, er en av konklusjonene at «arbeidet med de tverrfaglige temaene krever institusjonell støtte og en oppmerksom skoleledelse»²².

19) Svendsen, S. H. B & Furunes, M. (2022). *Mulighetsrom for seksualitetsundervisning i lærerutdanningene. En evaluering av kompetansebehov og mulige tiltak*. Rapport. NTNU.

20) Goldschmidt-Gjerløw, B. (2021). *Exploring Variation in Norwegian Social Science Teachers' Practice Concerning Sexuality Education: Who Teachers Are Matters and So Does School Culture*. Scandinavian Journal of Educational Research. <https://doi.org/10.1080/00313831.2020.1869072>

21) Støle-Nilsen, M. (2022). *Helhetlig seksualitetsundervisning i skolen. En innføring for lærerstudenter*. Universitetsforlaget.

22) Furberg, A., K. A. Rødnes, K. Silseth, H. C. Arnseth, O. A. Kvamme, A. Lund, E. Sæther, K. Vasbø, S. Ernsten, M. W. Fundingsrud, J. H. Øistad og K. Slungård (2024) *Fagfornyelsen i møte med klasseromspraksiser: Læreres planlegging og gjennomføring av undervisning om tverrfaglige tema*. Rapport. Universitetet i Oslo.

3) Utdanningsmyndighetene må være tydelige, stille tydelige krav til at alle elever får helhetlig seksualitetsundervisning, og bistå med ressurser til både pedagogisk utviklingsarbeid samt oppdaterte, relevante læringsressurser for undervisning om kjønn og seksualitet.

Lærerne i utvalget savner tydelighet i føringene på helhetlig seksualitetsundervisning i skolen. Læreplanene fra Kunnskapsløftet 2020 oppleves som å gi større rom for helhetlig seksualitetsundervisning, men at de samtidig er lite forpliktende og at det kan være vanskelig å vite hva som egentlig er intensjonen med teksten og kompetansemålene.

Lærerne savner også en tydelighet i form av at utdanningsmyndighetene uttaler seg i forbindelse med saker som omhandler for eksempel fritaksretten og diskusjoner rundt markering av Pride i skolen. I tillegg vil utdanningsmyndighetene kunne legge føringer og gi støtte ved å bidra med ressurser til skolenes pedagogiske utviklingsarbeid, og sørge for forslag til årsplaner samt gratis undervisningsressurser til bruk i den helhetlige seksualitetsundervisningen. Lærerne påpeker også at det som kommer fra utdanningsmyndighetene som krav, er det som i hvert fall blir gjort i skolen.

LITTERATUR

- Bartschick, L. M. & Berg, O. H. (2021) «Å sette egne grenser og forstå andres grenser» En kvalitativ studie av hvordan samfunnsfaglærere i videregående skole oppfatter det nye kompetansemålet i LK20 som tematiserer grensesetting. Masteroppgave i samfunnsfagsdidaktikk. Universitetet i Oslo.
- Frøyland, L. R., Lid, S., Schwencke, E. O. & Stefansen, K. (2023). *Vold og overgrep mot barn og unge. Omfang og utviklingstrekk 2007–2023*. NOVA Rapport 11/23
- Furberg, A., K. A. Rødnes, K. Silseth, H. C. Arnseth, O. A. Kvamme, A. Lund, E. Sæther, K. Vasbø, S. Ernsten, M. W. Fundingsrud, J. H. Øistad og K. Slungård (2024) *Fagfornyelsen i møte med klasseromspraksiser: Læreres planlegging og gjennomføring av undervisning om tverrfaglige tema*. Rapport. Universitetet i Oslo.
- Goldschmidt-Gjerløw, B. (2021). *Exploring Variation in Norwegian Social Science Teachers' Practice Concerning Sexuality Education: Who Teachers Are Matters and So Does School Culture*. *Scandinavian Journal of Educational Research*.
- Helse- og omsorgsdepartementet (2017). *Snakk om det! Strategi for seksuell helse (2017-2020)*.
- Hind, R. (2018). *Evaluering av undervisning om seksualitet i grunnskolen*. Rapport. Kantar TNS.
- Mathisen, S. (2024). *Dobbel tabu. Erfaringer med vold og seksuelle overgrep blant barn og unge som bryter med normene for kjønn og seksualitet*. Rapport. Likestillingssenteret.
- NOU 2024: 4 (2024) *Voldtekt – et uløst samfunnsproblem*. Oslo: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon. Teknisk redaksjon.
- Redd Barna (2023). «Hvordan forventer de at vi skal ta dette på strak arm, uten opplæring?» *Lærerstudenters perspektiver på seksualitetsundervisning*. Rapport.
- Sex og samfunn (2022). *Seksualitetsundervisning i skolen. En kartlegging av elevers og læreres erfaringer og ønsker*. Rapport.
- Støle-Nilsen, M. (2022). *Helhetlig seksualitetsundervisning i skolen. En innføring for lærerstuderenter*. Universitetsforlaget.
- Svendsen, S. H. B & Furunes, M. (2022). *Mulighetsrom for seksualitetsundervisning i lærerutdanningene. En evaluering av kompetansebehov og mulige tiltak*. Rapport. NTNU.
- UNESCO (2018). *Revidert veileder for seksualitetsundervisning*.
- Øverlien, C., Kruse, A. E., Helseth, H., Korkmaz, S., Todd-Kvam, M., Haugen, L. A., Dullum, J. V., Skyberg, L. F., Gullvik, O. S., (2024). "Nesten innafor": *Seksuell vold og krenkelser i unges nære relasjoner*

«Vi som føler oss komfortable med det, har gjerne sagt at vi kan ta over for dem [kolleger som ikke opplever seg kompetente eller trygge]. Men jeg tror leder har sagt at det er for vanskelig å organisere i praksis. Derfor har hen gitt dem tilgang til ressurser, og gitt dem nettsider som Redd Barna, Salaby, Uke 6. Og hatt en samtale med dem hvis de har ønsket det. For det er noe med at alle bør kunne stå i det.»

– Lærer barneskole

Grafisk design: Anna Maria Pirolti, brodogtekst.no

Redd Barna

reddbarna.no